

<https://doi.org/10.18778/0208-6050.1.04>

*Andrzej Maciej Brzeziński*

Z DZIAŁALNOŚCI POLSKIEGO BIURA PRASOWEGO W SOFII  
W LATACH 1915—1918

Geneza stosunków politycznych polsko-bułgarskich po roku 1918 sięga okresu I wojny światowej. W nawiązaniu kontaktów polsko-bułgarskich ważną rolę spełniło Polskie Biuro Prasowe w Sofii, będące ekspozyturą Naczelnego Komitetu Narodowego (do września 1917 r.), a następnie Rady Regencyjnej. W literaturze naukowej — polskiej i bułgarskiej — brak do tej pory oddzielnych opracowań poświęconych temu zagadnieniu<sup>1</sup>.

Naczelny Komitet Narodowy (NKN) powstał 16 VIII 1914 r. w Krakowie jako reprezentacja partii politycznych w Galicji, które opowiadały się za rozwiązaniem sprawy polskiej w oparciu o Austro-Węgry. Objął patronat polityczny nad legionami polskimi, w pełni podporządkowanymi naczelnej komendzie austro-węgierskiej<sup>2</sup>. Ważną formą działalności NKN była agitacja popularyzująca sprawę polską na terenie całej Europy. Agitację prowadziło Biuro Prasowe Departamentu Woj-

<sup>1</sup> W ostatnich latach ukazało się kilka prac poświęconych stosunkom kulturalnym polsko-bułgarskim, zwłaszcza stosunkom literackim przed rokiem 1918 i w dwudziestoleciu międzywojennym: T. Dąbek, *Twórczość przekładowa Dory Gabe*, Wrocław 1969; *Stosunki literackie polsko-bułgarskie*, pod red. J. Słizińskiego, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1971; K. Wierzbicka, *Z zagadnień polsko-bułgarskich związków kulturalnych (Geneza Towarzystwa Polsko-Bułgarskiego w Sofii oraz Bułgarsko-Polskiego w Warszawie)*, [w:] *Slawistyczne Studia Literaturoznawcze poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Slawistów*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1973, s. 223—234; P. Dinekow, *O bułgarskiej literaturze, folklorze i związkach z Polską*, Warszawa 1977.

<sup>2</sup> *Dokumenty Naczelnego Komitetu Narodowego, 1914—1917*, Kraków 1917, s. 1—4.

skowego NKN, kierowane przez dr Stanisława Kota<sup>3</sup>. Źródłem informacji o sprawach polskich dla Półwyspu Bałkańskiego miała być ekspozytura Biura Prasowego NKN w Sofii. Założenie tam polskiej placówki było jednak początkowo niemożliwe ze względu na sytuację wewnętrzną, jaka wytworzyła się w Bułgarii po wybuchu I wojny światowej. Koła rządowe i polityczne były podzielone w sprawie przystąpienia Bułgarii do wojny. Znani ze swych proniemieckich sympatii król Ferdynand I i rząd Wasyla Radosławowa zajmowali w pierwszym okresie wojny stanowisko wyczekujące, podyktowane głównie względami taktycznymi. Rząd bułgarski, zainteresowany w korzyściach terytorialnych, jakie mogło dać wzięcie udziału w wojnie, prowadził rokowania zarówno z państwami Ententy, jak i z państwami centralnymi<sup>4</sup>. Więcej zdobyczy zapewniał Bułgarom sojusz z państwami centralnymi<sup>5</sup>. Partie polityczne o orientacji proniemieckiej (radosławiści, stambołowiści, tonczewiści) prowadziły ostrą walkę z partiami, które opowiadały się po stronie Ententy (Bułgarski Ludowy Związek Chłopski, partia socjaldemokratyczna-tesniacy, narodniacy)<sup>6</sup>. O przystąpieniu Bułgarii do obozu państw centralnych zdecydowały dopiero klęski Rosji i niepowodzenia Francji na frontach latem 1915 r. W dniu 6 IX 1915 r. rząd bułgarski zawarł układ sojuszniczy z Austro-Węgrami i Niemcami, a 11 X Bułgaria przystąpiła do działań wojennych uderzeniem na Serbię<sup>7</sup>.

Ekspozytura NKN w Sofii, a mianowicie Polskie Biuro Prasowe założone zostało w kwietniu 1915 r. Założycielem i organizatorem był sławista krakowski dr Tadeusz Stanisław Grabowski, który znał doskonale południową słowiańszczyznę i jeszcze przed wojną utrzymywał liczne kontakty z przedstawicielami nauki bułgarskiej<sup>8</sup>. Zadaniem Grabow-

<sup>3</sup> K. Srokowski, *N.K.N. Zarys historii Naczelnego Komitetu Narodowego*, Kraków 1923, s. 322—323.

<sup>4</sup> Z. A. B. Zeman, *A diplomatic History of the First World War*, London 1971, s. 75—78; K. Robbins, *British diplomacy in Bulgaria 1914—1915*, „The Slavonic and East European Review” 1971; vol. 49, nr 117, s. 560—585.

<sup>5</sup> Rząd Radosławowa dążył się części rumuńskiej Dobrudży utraconej w 1913 r. Państwa Ententy obiecywały Bułgarii oddać część Macedonii i Trację Adrianopolską do linii Enos-Midye. Austro-Węgry i Niemcy przyrzekały oddać Bułgarom całą Macedonię i część wschodniej Serbii do rzeki Morawy — zob. K. Rosen-Zawadzki, *Bułgaria i Rumunia przystępują do wielkiej wojny* (wrzesień 1915—sierpień 1916), „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej” 1972, t. VIII, s. 40—44.

<sup>6</sup> T. Wasilewski, *Historia Bułgarii*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 256—257.

<sup>7</sup> Rosen-Zawadzki, *op. cit.*, s. 44—45.

<sup>8</sup> T. Lehr-Spławiński, *Tadeusz Stanisław Grabowski*, „Pamiętnik Słowiański” 1961, t. XI, s. 5—11.

skiego było pozyskanie opinii społeczeństwa bułgarskiego dla idei utworzenia państwa polskiego pod patronatem Austro-Węgier.

Było to zadanie bardzo trudne. Grabowski przybył do Sofii w okresie, gdy toczyła się jeszcze walka polityczna w sprawie przystąpienia Bułgarii do wojny. Także kolonia polska, zgrupowana w przeważnej części (około 50 osób) w „Polskim Towarzystwie wzajemnej pomocy” w Sofii była rozbita politycznie. Wskutek propagandy prowadzonej przez ambasadę rosyjską w Sofii oraz nastrojonych rusofilsko Bułgarów, część polonii sofijskiej upatrywała w emisariuszach NKN „tajnych agentów austriackiego i niemieckiego rządu”, a legiony za „dzieło rozpacz i głodu”<sup>9</sup>. Dzięki energicznej agitacji Grabowskiego udało się pozyskać grupę osób dla programu NKN. W drugiej połowie 1915 r. Polskie Biuro Prasowe było już stosunkowo dobrze zorganizowaną placówką. Kierownikiem kilkusobowego Biura została Wanda Zembrzowska, publicystka polska, zamieszkująca i działająca w Sofii od wielu lat (NKN nawiązał z nią kontakt w drugiej połowie 1914 r.)<sup>10</sup>. Z Biurem zgodzili się współpracować: prof. Bojan Penew, polonofil, wykładowca literatur słowiańskich, w tym języka polskiego, na Uniwersytecie Sofijskim<sup>11</sup> oraz Stefan Kostow, etnograf, dyrektor sofijskiego Muzeum Etnograficznego. Penew został honorowym kierownikiem Biura a Kostow jego zastępcą<sup>12</sup>.

Główną formą działalności była akcja informacyjno-propagandowa. Miała ona na celu pogłębienie wśród Bułgarów znajomości dziejów Polski, przedstawienie aktualnej sprawy polskiej, nawiązanie do tradycji w kontaktach polsko-bułgarskich. O sprawie polskiej bowiem wiedziały jedynie koła inteligencji bułgarskiej, przeważnie profesorowie, literaci i kształcąca się młodzież<sup>13</sup>.

W latach 1915—1916 Biuro nie posiadało własnego organu prasowego. Akcję propagandową usiłowano prowadzić na łamach codzien-

<sup>9</sup> T. S. Grabowski, *Akcja polska w Bułgarii*, „Wiadomości Polskie” 1916, nr 68, s. 3.

<sup>10</sup> Tamże. W skład Biura weszli: Zofia Rzepecka, K. Stein-Kamiński, Stefan Łaszewski, W. Chorembalski, Tadeusz Zembrzowski oraz Christo Iwanow, dziennikarz bułgarski.

<sup>11</sup> T. Dąbek, *Działalność polonistyczna Bojana Penewa*, „Pamiętnik Słowiański” 1959, t. IX, s. 147—176.

<sup>12</sup> „Zgodzili się oni na ten wybór — pisał Grabowski — z zamiarem stworzenia na gruncie bułgarskim stałej placówki polskiej, która by po wojnie rozwinąć się mogła w poważne stowarzyszenie polsko-bułgarskie, w rodzaj agencji kulturalnej dla spraw polityczno-społecznych, naukowych, artystyczno-literackich i ekonomicznych” — Grabowski, *op. cit.*, s. 2.

<sup>13</sup> Koła te z sympatią odnosiły się do Polaków. Wiosną 1915 r. powstał w Sofii „Centralny Komitet dla niesienia pomocy Polakom”, który gromadził fundusz na rzecz polskich ofiar wojny — „Nowa Reforma” 14 IV 1915, s. 2; 15 IV 1915, s. 1.

nej prasy sofijskiej, gdyż czasopisma przestały ukazywać się już w pierwszym okresie wojny. W pierwszej połowie 1915 r. wychodziły w Sofii 22 gazety, ale wypełnione one były sprawami partyjnymi, lokalnymi, komunikatami z frontu. Na sprawy polskie prawie nie było w nich miejsca. Mimo to, dzięki wysiłkom Biura, w latach 1915—1916 ukazało się ponad 500 różnych objętościowo informacji dotyczących Polski. Były to jednak materiały mające wartość drugorzędą<sup>14</sup>.

Większe znaczenie miały broszury i książki propagandowe o Polsce, wydawane w języku bułgarskim, autorstwa Grabowskiego. Mimo tendencyjnego charakteru (lansowanie koncepcji rozwiązania „austro-polskiego”, jako rzekomo reprezentatywnej dla całego społeczeństwa polskiego) dostarczały one wielu informacji o Polsce i Polakach. Już w kwietniu 1915 r. ukazała się odezwa *Głos polski do niepodległej Bułgarii*, która przedstawiała zarys historii Polski w okresie zaborów i walkę Polaków o niepodległość, ale tylko w odniesieniu do Rosji. Część prasy bułgarskiej (m. in. rządowy „Dniwnik”, socjalistyczna „Kambana”, narodniacki „Mir”) odpowiedziała na odezwę w tonie życzliwym dla Polski. Zgadzano się, mimo różnych stanowisk partyjnych, że Polska ma prawo do niezależnego bytu narodowo-politycznego<sup>15</sup>.

W 1916 r. ukazała się książka Grabowskiego *Bułgarzy i Polacy*, przedstawiająca rys historyczny stosunków polsko-bułgarskich oraz udział Polaków w walkach Bułgarii o niepodległość. Praca zawierała także informacje na temat sprawy polskiej, stosunku do niej państw centralnych, Ententy i państw neutralnych. Przedstawione zostały też aktualne koncepcje rozwiązania sprawy polskiej. Trzy końcowe rozdziały książki zostały opublikowane w broszurze *O przyszłość Polski*. Oddzielnie wydany został także rozdział *Legiony Polskie* omawiający genezę, organizację, działalność i znaczenie polityczne legionów<sup>16</sup>. Celem popularyzacji legionów Biuro zorganizowało w październiku 1915 r. wystawę *Legiony Polskie w obrazach*, w księgarni sofijskiej Iwana Kasarowa. Na wystawie zgromadzono zbiór fotografii, ilustracji, wydawnictw i odznak dotyczących legionów. Wystawa była powtórzona w grudniu 1915 r. i styczniu 1916 r., wzbudzając zainteresowanie m. in. bułgarskich czynników wojskowych<sup>17</sup>.

W dniu 15 X 1915 r. Biuro ogłosiło odezwę do inteligencji bułgarskiej wraz z kwestionariuszem na temat przyszłości Polski. Uczestnikom ankiety stawiano pytanie, czy naród polski ma prawo do samo-

<sup>14</sup> *Ankieta bułgarska w sprawie polskiej (1915—1916)*, wyd. T. S. Grabowski, Piotrków 1917, s. XIII.

<sup>15</sup> „Wiadomości Polskie” 1915, nr 23, s. 2—3.

<sup>16</sup> *Ankieta bułgarska...*, s. XIV; Wierzbicka, *op. cit.*, s. 226.

<sup>17</sup> „Wiadomości Polskie” 1915, nr 52, s. 12; 1916, nr 68, s. 3.

dzielnego prawno-państwowego bytu. Kolejne pytania dotyczyły aktualnych koncepcji rozwiązania sprawy polskiej oraz polityki wielkich mocarstw zainteresowanych tą sprawą<sup>18</sup>. Pomijając sprawę słuszności i celowości rozpisania ankiety<sup>19</sup>, należy stwierdzić, że w dziedzinie popularyzacji sprawy polskiej na terenie Bułgarii spełniła ona ważną rolę. Odpowiedzi nadesłały 32 osoby, głównie z kół uniwersyteckich i literackich. Uczestnicy ankiety wypowiedzieli się zgodnie za prawem Polski do bytu niepodległego, różnice dotyczyły jedynie form niepodległości. Bezwzględną niepodległość i pełne zjednoczenie ziem polskich postulowali jedynie prof. Bojan Penew oraz Janko Sakazow, jeden z przywódców „szerokich socjalistów”<sup>20</sup>. Natomiast większość wypowiedzieli się za koncepcją trialistyczną (Austria-Węgry-Polska). W wypowiedziach podkreślano potrzebę politycznego i kulturalnego zbliżenia polsko-bułgarskiego, nawiązywano do tradycji łączącej oba narody, podkreślano zasługi Polaków w walce o wyzwolenie Polski.

Akcja polityczna Polskiego Biura Prasowego zmierzała przede wszystkim do zainteresowania bułgarskich kół rządowych sprawą polską. W działalności tej ekspozytura NKN mogła liczyć na częściową pomoc hr. Adama Tarnowskiego, ambasadora Austro-Węgier w Sofii. Pierwszą akcją polityczną podjęło Biuro wkrótce po przystąpieniu Bułgarii do wojny po stronie państw centralnych i zerwaniu stosunków z Rosją. Biuro wystąpiło w obronie Polaków, obywateli Królestwa Polskiego, przebywających w Bułgarii. Władze bułgarskie bowiem wydalały wszystkich poddanych rosyjskich z granic Bułgarii, pozbawiały ich środków zarobkowania. Przesłany do bułgarskiego MSW memoriał w obronie Polaków z Królestwa Polskiego, poparty przez Tarnowskiego, został uwzględniony<sup>21</sup>.

Ekspozytura NKN usiłowała zainteresować sprawą polską Biuro Prasowe bułgarskiego MSZ. Dyrektor Biura Józef Herbst zwrócił się do poselstwa bułgarskiego w Wiedniu z żądaniem opracowania specjalnego referatu na temat sprawy polskiej. Memoriał o działalności NKN, legionów i położeniu Królestwa Polskiego przygotował dla potrzeb rzą-

<sup>18</sup> *Ankieta bułgarska...*, s. 1—7.

<sup>19</sup> Zob. Wierzbicka, *op. cit.*, s. 227.

<sup>20</sup> *Ankieta bułgarska...*, s. 112—113. W odpowiedzi przesłanej 26 III 1916 r. Polskiemu Biuru Prasowemu Sakazow pisał: „... jesteśmy za pełnym uprawomocnieniem narodu polskiego, by sam sobą rządził wedle własnego rozumienia i oceny swych naturalnych przeznaczeń... Uważamy za najzupełniej uprawnioną i naturalną walkę wielkiego polskiego narodu, zmierzającej ku zjednoczeniu wszystkich, upadkiem jego rozdartych części w jednej, państwowej formacji” — tamże, s. 127.

<sup>21</sup> Grabowski, *op. cit.*, s. 4. Biuro udzielało pomocy jeńcom i internowanym Polakom w Bułgarii przez cały okres wojny — „Wiadomości Polskie” 1917, nr 142, s. 3.

du w Sofii, polityk i literat bułgarski działający w Wiedniu Teodor Trojanow.

Z polecenia bułgarskiego MSZ prof. Petro Bałabanow z Uniwersytetu Sofijskiego oraz dr Andrzej Proticz, oficer rezerwy, śledzili politykę państw centralnych wobec sprawy polskiej, zbierały informacje o działalności NKN i legionów. Proticz przybył nawet w końcu 1915 r. do Piotrkowa Tryb., aby zapoznać się bliżej z organizacją i działalnością legionów<sup>22</sup>.

W ankiecie Polskiego Biura Prasowego członkowie rządu Radosławowa opowiedzieli się za rozwiązaniem sprawy polskiej w oparciu o Niemcy i Austro-Węgry. Premier Radosławow stwierdzał, że „cały naród bułgarski” uznaje dążenie Polaków do samodzielnego bytu „jako najzupełniej słuszne i uzasadnione”, ale zalecał Polakom „umiarkowanie i wstrzeźliwość” w postulatach<sup>23</sup>. Dobrim Petkow, minister robót publicznych, twierdził, że „tylko w łączności z centralnymi siłami może się Polska spodziewać polepszenia bytu i swobodnego rozwoju na przyszłość”<sup>24</sup>. Christo Iwan Popow, minister sprawiedliwości, uważał, że „nadanie autonomii Polsce, związanej w całości z jednym z państw centralnych” byłoby „wielkim krokiem naprzód”<sup>25</sup>.

Tymczasem działalność Grabowskiego w Sofii i lansowana przez niego idea rozwiązania sprawy polskiej w oparciu o Austro-Węgry wzbudziła niezadowolenie Niemców. Jak wiadomo, koła rządowe Berlina niechętnie były idei rozwiązania „austro-polskiego” obawiając się politycznego i ekonomicznego wzmocnienia swego sojusznika<sup>26</sup>. Śledzony przez niemieckie władze wojskowe, Grabowski zmuszony był opuścić Bułgarię w końcu 1915 r.

Ogłoszenie Aktu 5 listopada 1916 r. przez Niemcy i Austro-Węgry, król Ferdynand I i rząd Radosławowa uznali za posunięcie rozwiązujące całkowicie sprawę polską. Wyrazem poparcia dla decyzji Berlina i Wiednia był udział króla, przedstawicieli rządu i parlamentu bułgarskiego w nabożeństwie dziękczynnym, które odbyło się 13 XI w kościele katolickim w Sofii. W uroczystości tej, zorganizowanej przez po-

<sup>22</sup> Grabowski, *op. cit.*, s. 4.

<sup>23</sup> Ankieta bułgarska ..., s. 11—12. Wypowiedź premiera opublikował „Dniownik” z 16 XI 1915 r. w artykule *Minister Radosławow za polskija wapros.*

<sup>24</sup> Tamże, s. 16. Wypowiedź Petkowa ogłosił „Dniownik” 22 XI 1915.

<sup>25</sup> Tamże, s. 19. Wywiad udzielony Grabowskiemu 24 XI 1915 r.

<sup>26</sup> Zob. L. Grosfeld, *Polityka państw centralnych wobec sprawy polskiej w latach pierwszej wojny światowej*, Warszawa 1962, s. 54—70; H. Lemke, *Allianz und Rivalität. Die Mittelmächte und Polen im ersten Weltkrieg (Bis zur Februarrevolution)*, Berlin 1977, s. 252—282.

lonię sofijską, wzięli udział ambasadorzy Austro-Węgier i Niemiec w Bułgarii<sup>27</sup>.

Prządowa prasa bułgarska określała Akt 5 listopada jako „stworzenie Polski” bądź „oswobodzenie Polski”<sup>28</sup>. Organ rządowy „Narodni Prawa” z 14 XI 1916 r. pisał: „Bułgarzy, którzy śledzili zawsze z wielkim zainteresowaniem losy Polski, witają manifest obu monarchów z entuzjazmem”<sup>29</sup>.

Politycy bułgarscy reprezentujący ugrupowania rusofilskie zajmowali wobec sprawy polskiej zupełnie inne stanowisko. Uważali, że o przyszłości Polski decydować może jedynie rząd carski. Ze względu na cenzurę nie mogli głosić oficjalnie swych poglądów. Niemniej Iwan Geszow, przywódca słowianofilskiej partii „narodniaków”, czy publicysta Dimitrij Miszew podkreślali, że miejsce Polski jest w „rodzinie słowiańskiej”<sup>30</sup>. Stanowisko słowianofilów bułgarskich w sprawie polskiej uległo zmianie dopiero po rewolucji lutowej 1917 r. w Rosji, gdy Rząd Tymczasowy, wobec proklamacji Piotrogradzkiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich z 27 III o prawie narodu polskiego do całkowitej niepodległości, zmuszony był wydać trzy dni później proklamację do Polaków, uznającą stworzenie niepodległego państwa polskiego z wszystkich ziem zamieszkałych w większości przez Polaków<sup>31</sup>.

O ważnych wydarzeniach politycznych na ziemiach polskich w 1917 r. prządowa prasa bułgarska pisała bardzo mało. Podawano jedynie informacje o utworzeniu Tymczasowej Rady Stanu, kryzysie przysięgowym legionów, staraniach polskich w Rosji i we Francji, powstaniu Rady Regencyjnej (15 IX 1917). Źródłem tych informacji była wyłącznie prasa niemiecka. Starania Biura o zamieszczenie komentarzy politycznych w gazetach sofijskich kończyły się niepowodzeniem. Jak pisał Grabowski, przyczyny tego stanu rzeczy leżały „w przesadnej wprost przezorności redakcji, by przypadkiem nie poruszyć jakiej sprawy, zbyt dotkliwej dla sprzymierzeńców”<sup>32</sup>. Jedynie prasa stronnictw sprzyjających Entencie („Mir”, „Preporec”), na tyle na ile pozwalała cenzura, pisała o sprawie polskiej. Krytykowała m. in. posunięcia pań-

<sup>27</sup> „Nowa Reforma” 14 XI 1916, s. 3.

<sup>28</sup> Nazajutrz po ogłoszeniu Aktu 5 listopada, „Kambana”, organ „szerokich socjalistów” pisał: „Cieszymy się wraz z naszymi polskimi braćmi i czcimy wspólnie triumf, po wiekowej walce, ich wysiłków o odzyskanie wolności. Niech żyje wolna niezawisła Polska” — tamże, 8 XI 1916, s. 2.

<sup>29</sup> Wg „Wiadomości Polskie” 1916, nr 104, s. 9.

<sup>30</sup> *Ankieta bułgarska ...*, s. 52—55, 92—93.

<sup>31</sup> *Materiały archiwalne do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. 1, Warszawa 1958, s. 416—417.

<sup>32</sup> T. S. Grabowski, *Opinia i prasa bułgarska o Polsce*, „Wiadomości Polskie” 1917, nr 147, s. 5.

stw centralnych wobec legionów, podkreślała, że tylko w oparciu o państwa Ententy sprawa polska może być definitywnie rozstrzygnięta<sup>33</sup>.

W połowie 1917 r. powrócił do Sofii Grabowski. Od października 1917 r. występował tu jako oficjalny delegat ówczesnego Departamentu Stanu i Rady Regencyjnej<sup>34</sup>. Polskie Biuro Prasowe przeobrażone z byłego biura NKN w ekspozyturę Rady Regencyjnej zaczęło wydawać własne pismo w języku bułgarskim „Biuletyn Polski” (pierwszy numer ukazał się 15 VII 1917 r.), jako organ informacyjny dla prasy bułgarskiej. Od stycznia 1918 r. w miejsce „Biuletynu” zaczęto wydawać „Przegląd Polski”, którego nakład osiągnął z czasem 1000 egzemplarzy<sup>35</sup>.

Wydawanie przez Biuro własnego organu prasowego miało ogromne znaczenie. Było to jedyne w Bułgarii źródło w miarę wiarygodnych informacji o wydarzeniach rozgrywających się na ziemiach polskich. Pismo starało się wyjaśnić Bułgarom sprawę kryzysu przysięgowego legionów, powstanie armii polskiej we Francji, kwestię dostępu Polski do morza; wskazać zmiany, jakie zaszły w sprawie polskiej na arenie międzynarodowej. Jak wspominał Józef Chodonowski, jeden z działaczy polonii sofijskiej, „była to nie tylko propaganda polskości wśród społeczeństwa bułgarskiego, ale' również akcja mająca na celu zwalczanie wrogich i szkodliwych tendencji w ówczesnej oficjalnej polityce bułgarskiej, uzależniającej sprawę polską (podobnie, jak w znacznej części i bułgarską) od łaski państw centralnych”<sup>36</sup>. Wydanie przez Biuro własnego pisma było ostro krytykowane przez część prasy niemieckiej. „Biuletyn Polski” a następnie „Przegląd Polski” podlegały dokładnej cenzurze rządu Radosławowa<sup>37</sup>.

Polskie Biuro Prasowe i polonia sofijska podjęły akcje, które miały wydzźwięk polityczny. W dniu 20 X 1917 r. zorganizowano uroczysty polsko-bułgarski obchód setnej rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki (15 X). W obchodzie wzięli udział przedstawiciele dworu, rządu i parlamentu bułgarskiego oraz kół wojskowych. „Biuletyn Polski” związał

<sup>33</sup> t.g. (T. S. Grabowski), *Prasa bułgarska o powstaniu wrześnieowej regencji i trializmie*, „Wiadomości Polskie” 1918, nr 160—161, s. 11; tenże, *Rusofilska prasa bułgarska o ostatnich fazach sprawy polskiej*, tamże, nr 163, s. 10—11.

<sup>34</sup> H. Liński, *Dyplomatyczni przedstawiciele Polski w Bułgarii. I. Dr Tadeusz St. Grabowski*, „Od Wisły do Maricy” 1927, R. I, s. 100. Po utworzeniu Rady Regencyjnej (15 IX 1917) krakowski NKN uznał swą misję za dopełnioną. Na posiedzeniu NKN 15 X 1917 r. podjęto uchwałę o jego rozwiązaniu.

<sup>35</sup> „Monitor Polski” 13 VIII 1918, s. 3; zob. Wierzbicka, *op. cit.*, s. 228.

<sup>36</sup> J. Chodonowski, *Dziesięciolecie Towarzystwa Polsko-Bułgarskiego w Sofii*, „Od Wisły do Maricy” 1927, R. I, s. 173.

<sup>37</sup> t.g. (T. S. Grabowski), *Opinia i prasa bułgarska o Polsce. Z akcji polskiej w Bułgarii*, „Wiadomości Polskie” 1917, nr 142, s. 6.



rocznicę kościuszkowską z pięćdziesięcioleciem śmierci wybitnego rewolucjonisty, polityka i poety bułgarskiego Georgi Rakowskiego (właściwie Sawa Stojkow)<sup>38</sup>. Polityczny wydzźwięk miał także uroczysty obchód 127 rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja, z udziałem profesorów i studentów Uniwersytetu Sofijskiego<sup>39</sup>.

W czerwcu 1918 r. proniemiecki rząd Radosławowa został obalony<sup>40</sup>. Do władzy doszedł nowy gabinet złożony z przedstawicieli demokratów i radykałów, a więc partii sprzyjających Entencie. Na czele rządu stanęli Aleksander Malinow i dr Stojan Kosturkow. W wywiadzie udzielonym Polskiemu Biuru Prasowemu w sierpniu 1918 r. członkowie rządu Malinowa wypowiedzieli się ogólnikowo w sprawie uzyskania przez Polskę niepodległości. Premier Malinow wyraził chęć zacieśnienia stosunków polsko-bułgarskich w przyszłości. Uważał, że powinna nastąpić wymiana specjalistów polskich i bułgarskich celem przygotowania trwałych kontaktów politycznych, gospodarczych i kulturalnych między obu krajami. W podobnym tonie wypowiedzieli się pozostali członkowie rządu<sup>41</sup>.

Jesienią 1918 r. nastąpiły wydarzenia przełomowe dla stosunków polsko-bułgarskich. Odzyskanie przez Polskę niepodległości zbiegło się z ostatecznym upadkiem proniemieckich sił politycznych w Bułgarii. W dniu 29 IX 1918 r. rząd Malinowa podpisał układ o zawieszeniu broni z państwami Ententy. Następnie 3 X Ferdynand I zmuszony został do abdykacji na rzecz swego dwudziestoczteroletniego syna, który wstąpił na tron jako Borys III. W końcu listopada 1918 r. utworzony został koalicyjny rząd Teodora Teodorowa, w skład którego weszli m. in. „szerocy socjaliści”. Rząd ten dążył do uregulowania stosunków z państwami Ententy.

Rząd Jędrzeja Moraczewskiego postanowił nawiązać stosunki dyplomatyczne z gabinetem Teodorowa wykorzystując do tego celu Grabowskiego oraz Polskie Biuro Prasowe w Sofii. W dniu 20 XI 1918 r. rząd Moraczewskiego mianował Grabowskiego tymczasowym delegatem RP w Sofii, a 1 XII został on mianowany kierownikiem Poselstwa

<sup>38</sup> Chodonowski, *op. cit.*, s. 175; zob. B. Penew, *Rakowski i Polacy*, „Wiadomości Polskie” 1918, nr 188, s. 5—6.

<sup>39</sup> „Monitor Polski” 15 VI 1918, s. 5.

<sup>40</sup> Przyczyną obalenia rządu Radosławowa było niezadowolenie burżuazji bułgarskiej z powodu podpisania 8 V 1918 r. układu między Bułgarią, Niemcami i Austro-Węgrami. Burżuazja bułgarska domagała się całej Dobrudży, tymczasem układ przewidywał utworzenie z północnej Dobrudży kondominium — Zeman, *op. cit.*, s. 283—284.

<sup>41</sup> r. w. (R. Wegnerowicz), *Rząd bułgarski wobec sprawy polskiej*, „Wiadomości Polskie” 1918, nr 194, s. 7; „Monitor Polski” 14 VIII 1918, s. 3.

RP w Bułgarii w randze *chargé d'affaires*<sup>42</sup>. Dnia 1 I 1919 r. Biuro przestało formalnie istnieć, wcielone do świeżo utworzonego poselstwa (otwarciu oficjalne nastąpiło 2 I 1919 r.).

Działalność informacyjno-propagandową Biura podjęło Towarzystwo Polsko-Bułgarskie w Sofii, założone dzięki staraniom Grabowskiego 15 XII 1918 r. Organem prasowym Towarzystwa był „Przegląd Polsko-Bułgarski” wychodzący w języku bułgarskim. Towarzystwo skupiło wielu czołowych przedstawicieli inteligencji bułgarskiej, stało się trwałą placówką, sprzyjającą rozwojowi stosunków kulturalnych polsko-bułgarskich w dwudziestoleciu międzywojennym<sup>43</sup>.

Oceniając działalność Polskiego Biura Prasowego w Sofii w latach 1915—1918 należy podkreślić, że uczyniło ono bardzo dużo dla popularyzacji Polski i spraw polskich na terenie Bułgarii. Biuro przygotowało grunt pod oficjalne stosunki polsko-bułgarskie po roku 1918 oraz stworzyło organizacyjne formy kontaktów kulturalnych polsko-bułgarskich. Powodzenie działalności Biura było w dużej mierze osobistą zasługą Grabowskiego, jego założyciela i faktycznego kierownika.

Instytut Historii UŁ  
Zakład Historii Powszechnej, Nowożytniej i Najnowszej

*Андрей Мацей Бжезински*

#### О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛЬСКОГО ПРЕСС-БЮРО В СОФИИ В 1915—1918 ГГ.

Польское Пресс-Бюро в Софии было представительством Главного Национального Комитета (с апреля 1915 г. до сентября 1917 г.), а затем Регентского Совета. Основположителем и организатором Бюро был краковский славяновед д-р Тадеуш Станислав Грабовски. Бюро вело информационно-пропагандистскую деятельность, целью которой было снискать мнение болгарского общества для идеи создания польского государства под Австро-Венгерским патронатом. Политическая акция Бюро стремилась, прежде всего, к тому, чтобы заинтересовать польским вопросом болгарские правительственные круги. В течении 3-летней деятельности, которая велась с разной степенью напряжённости, Бюро многое совершило для популяризации Польши и польских проблем на территории Болгарии. Оно подготовило почву для официальных польско-болгарских отношений до 1918 г., а также создало организационные формы польско-болгарских культурных связей. Успех деятельности Бюро был в основном личной заслугой д-р Грабовского.

<sup>42</sup> *Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej według stanu na 1 kwietnia 1935 r.*, Warszawa 1935, s. 37, 161; Liński, *op. cit.*, s. 100.

<sup>43</sup> Chodonowski, *op. cit.*, s. 175—177; Wierzbicka, *op. cit.*, s. 229—234.